

Codicologische beschrijving

Exemplaar Allard Pierson, Universiteit van Amsterdam (AP, UvA), KF 62-189

Boekbeschrijving van Christopher Wirsung, Carolus Battus (vert.), *Medecynboec (...)*. Hier is oock byghevoecht eenen seer excellenten gheexperimenteerden nieuwen cocboeck die noyt hier te voren in druck en is gheweest. Dordrecht, Jan Canin, 1593, 2de druk door Christianne Muusers.

Over de drukgeschiedenis van het boek en andere teksten van Carolus Battus heeft Marleen Willebrands uitgebreid geschreven in het tweede hoofdstuk van *Het excellente kookboek van doctor Carolus Battus (1593)*.

De band

De band is bekleed met leer, op de buitenkanten van voor- en achterplat is bovendien gestempeld leer aangebracht dat inmiddels versleten is: aan de randen zijn delen verdwenen, er zijn slijtageplekken op de platten en op de ribben in de rug. Zowel voor als achter loopt een scheur in het midden van het leer op het plat. De band en het boekblok zijn doorzeefd met wormgaten.

1 Exemplaar van het facsimile. De achterkant van het boek ligt boven.

De platten zijn van hout met aan de binnenkant afgeschuinde randen. De band wordt gesloten door twee messing (?) klemmen die vanaf het achterplat op een lipje leer scharnieren. De klemmen zijn versierd met een eenvoudige decoratie.

De band is 210 mm breed en 325 mm hoog. De platten zijn ongeveer 10 mm dik. De totale dikte van het boek is circa 70 mm.

Het boekblok is genaaid op vijf ribben, ieder bestaand uit twee vlastouwen of strookjes. Er is geen kapitaalband of andere bescherming.

De schutbladen zijn dubbelbladen van hetzelfde papier als het boekblok, en zowel voor als achter grotendeels losgescheurd. Er is geen extra versteviging, hoewel er na het schutblad voorin een enkel blad is gelijmd.

Afstand tussen de ribben vanaf de kop (links) in mm, gemeten met vage plastic liniaal van de bibliotheek: KOP → 47 - 12(R1) - 41 - 12(R2) - 41 - 12(R3) - 39 - 13(R4) - 41 - 12(R5) - 54 ← STAART. De plaats van de kettingsteken aan de boven- en onderkant van de katernen kon ik niet goed zien. Er is geen kapitaal aangebracht.

Anders dan de boekblokken, werden de banden blijkbaar niet in serie gemaakt. Op 4 november 2020 was ik op bezoek bij Danny Jansen om zijn exemplaren (hij heeft er vier) van het *Medecynboec* met *Cocboeck* te bekijken. De platten van de band van zijn exemplaar van 1593 zijn niet afgeschuind maar recht, en hebben beslag op de randen van de hoeken. Ook de gebruikte stempels verschillen op voor- en achterplat, evenals de versiering van de messing klemmen. De boekrug is nieuw, maar wel in stijl met de oorspronkelijke band. Het kapitaalband is tijdens de restauratie aangebracht.

2 Exemplaar van Danny Jansen. De voorkant van het boek ligt boven.

Andere exemplaren uit 1593

Er zijn nog meer exemplaren van de tweede druk van het *Medecynboec* bewaard gebleven. De *Bibliotheca Gastronomica* uit 1998 noemt er zeven: in de Bibliothèque Nationale in Parijs, de Librije van Gouda (streekarchief), Stichting Banketbakkersmuseum, Stedelijke bibliotheek Maastricht, en de universiteitsbibliotheek van UB Amsterdam, Gent en Nijmegen. Via Wordlcat.org duikt er nog een exemplaar in de UB van Erlangen-Nürnberg op. Hier is verder geen onderzoek naar gedaan, maar over de band van de Gentse exemplaren is wel een ander af te leiden uit de online toegankelijke versies.

De Universiteitsbibliotheek van Gent bezit twee exemplaren van de druk uit 1593, die beide via google.books te raadplegen zijn: [BIB.G.007933](#) en [BIB.ACC.006495](#). Vanwege corona heb ik deze banden niet kunnen bestuderen. Op internet zijn alleen voor- en achterplat te zien, maar niet de rug of de snede. Er is ook niet op te maken of de banden origineel zijn of vervangen of gerestaureerd.

Het lijkt erop dat eerste exemplaar (7933) een perkamenten band heeft. Het *Cocboeck* ontbreekt. Of is het weggelaten uit de reproductie? Uitgerekend op de plek waar in andere exemplaren op de titelpagina het *Cocboeck* wordt genoemd, is hier een ex libris geplakt. Zo valt niet op te maken of het *Cocboeck* er wel of niet bijzit, of dat het bij opnieuw inbinden verwijderd is omdat het misschien 'te frivool' werd bevonden.

Het tweede exemplaar is in donkerbruin leer gebonden zonder decoratie. Hier is het *Cocboeck* wel aanwezig.

Het boekblok

De bladen zijn in folio (1 dubbelgevouwen vel < 2 bladen < 4 pagina's). De bladen hebben een formaat van 380 bij 200 mm (het bijgesneden dubbelblad dus 380 bij 400 mm). Het boekblok is 50 mm hoog.

Katernen

Het boek zit nog in de band, dus zonder het boek te beschadigen is het alleen mogelijk om via signaturen de katernopbouw te ontdekken. De drukker hanteert een vreemd systeem in de katernsignaturen: de katernen tellen 16 pagina's ofwel 4 dubbelbladen, maar op de rectozijde van het middelste dubbelblad (p. 9 van het katern) staat óók een katernsignatuur. Zie het schema van het eerste katern in het *Cocboeck*, dat dezelfde opbouw heeft. De signatuur staat stevast op de rectozijde onderaan de rechterkolom, links van de custode (die toont het eerste woord of de eerste lettergreep op de volgende bladzijde).

Het complete boekblok bevat in totaal 50 katernen die als volgt zijn opgebouwd.

Het *Medecynboec* begint met 2 katernen voorwerk. Het eerste katern van twee dubbelbladen (8 pp) bevat de titelpagina, met op de versozijde het *Extract van privilegie*, vervolgens de opdracht aan prins Maurits (3 pp), *De ouerzetter (vertaler) aan den goedertieren leser*, *De drucker tot den leser* (elk 1 p.), en een blanco pagina. Dit katern bevat geen signatuur. Daarna volgt een katern van 3 dubbelbladen met de inhoud van het *Medecynboec* (12 pp waarvan de laatste blanco) met katernsignatuur ** (ontbreekt op het eerste blad, verder ** ij, ** iij en ** iiij).

De eigenlijke tekst van het *Medecynboec* beslaat 46 katernen, de eerste reeks van A tot Z (J, U en W zijn niet gebruikt), de tweede van Aa tot Zz (geen Jj, Uu of Ww). Het laatste katern (Zz) bevat 2 dubbelbladen (8 pagina's), waarvan het laatste blad aan beide zijden onbedrukt is. Alle andere katernen hebben 4 dubbelbladen ofwel 16 pagina's.

De katernformule volgens de catalogus van de UvA luidt: * 4 2* 6 A-2Z 8 2 A 8 2 B 6 (* 2 als *, 2Z8 blanco). Gecorrigeerd luidt deze * 4 2* 6 A-2Y 8 2Z 4 2 A 8 2 B 6 (* 2 als *, 2Z4, 2B5 en 6 blanco, J, U, W, 2J, 2U, 2W niet gebruikt).

De 2 katernen van het *Cocboeck*, A en B, besluiten het boek. Hieronder staat de indeling schematisch weergegeven. Katern A bevat 4 dubbelbladen, katern B 3 dubbelbladen waarvan beide laatste bladen blanco zijn.

Cocboeck eerste katern

Pagina	1 2	3 4	5 6	7 8	9 10	11 12	13 14	15 16
	\	\	\	\	/	/	/	/
Signatuur	A	Aij	Aijj	Aijij	Av			

Cocboeck tweede katern

Pagina	17 18	19 20	21 22	23 24	25 26	27 28
	\	\	\	/	/	/
Signatuur	B	Bij	Bijj	Bijij		

De bladindeling

De katernsignaturen bevinden zich onderaan de tweede kolom op de rectozijde van de bladen, links van de wachter of custode (het eerste woord of de eerste lettergreep bovenaan de eerste kolom op de volgende pagina). De wachters staan zowel op de recto- als versozijde van de bladen.

Alle pagina's hebben een koptekst. In het *Medecynboec* staat op de versozijde het boekdeel, op de rectozijde globaal het onderwerp (bijvoorbeeld pp. 28/29 'Het eerste deel deses boecx / vanden hoofde'). Bij het *Cocboeck* luidt de koptekst 'Eenen nieuwen / Coc-boeck'.

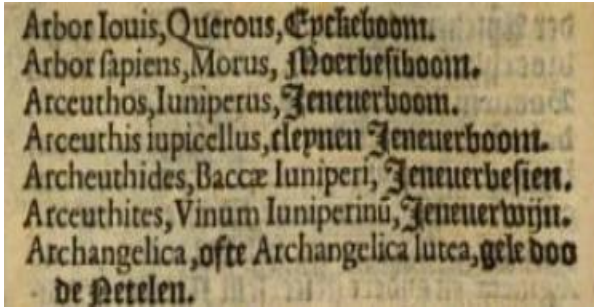
De tekst van het *Medecynboeck* is gepagineerd in de buitenhoek aan de bovenzijde van de pagina's van 1-664, de registers zijn niet gepagineerd. Het *Cocboeck* is gepagineerd van 1-28.

De opmaak van beide teksten is in twee kolommen, met een ondermarge van ca 23 mm vanaf het tekstblok, en een bovenmarge van ca 23 mm van het tekstblok (14 mm vanaf de koptekst).

De kolommen zijn gescheiden door een verticale streep, de afstand tot de tekst is aan weerszijden 4 mm. De kolommen zijn 260 mm hoog.

In het *Medecynboec* zijn de kolommen 67 mm breed, met in de buitenmarges van de kolommen (links van de linker kolom, rechts van de rechter kolom) subkopjes in kleinere letter op 1 mm van de kolomtekst, maximaal 12 mm breed. De buitenmarge bedraagt 30 à 31 mm vanaf de tekstkolom, 17 à 18 mm vanaf de subkopjes.

In het *Cocboeck* zijn de kolommen 73 mm breed, er zijn geen subkopjes in de marge. De buitenmarge bedraagt 23 à 25 mm.

3 Tekstfragment van het tweede register, f. Xx ij verso.

De tekst

Over het gebruikte lettertype is al een en ander op de webpagina gezegd. In het *Cocboeck* wordt een vorm van de Fraktur gebruikt en voor het woordje 'nota' een humanistisch font. In het *Medecynboec* zijn Latijnse wetenschappelijke namen volgens de gewoonte in humanistisch schrift gezet. Dit zie je ook terug in het tweede register dat een woordenlijst is van de Latijnse termen met Nederlandse betekenis.

Tekstgrootte: 10 regels zijn 38 mm hoog. De

margeteksten in het *Medecynboek* beslaan 26,25 mm per 10 regels.

Door de slechte lichtomstandigheden ter plaatse heb ik geen onderzoek gedaan naar brug- en waterlijnen en watermerken.

Eigendoms- en gebruikssporen

Het Amsterdamse exemplaar was in bezit van de (Koninklijke) Nederlandsche maatschappij ter bevordering der geneeskunde die in 1849 is opgericht. Sinds 1855 is de collectie in bruikleen gegeven aan de Stadsbibliotheek van Amsterdam, sinds 1877 de Universiteitsbibliotheek. ([bron](#))

Onder het *Extract van privilegie* op de versozijde van het titelblad staat een eigendomsstempel. Op de versozijde van het blad links van het titelblad staat rechtsonder in potlood het getal 444 doorgestreept, met daaronder 445. Aan de binnenkant van het voorplat staan in de linkerbovenhoek van het schutblad een eigendomsmelding en drie signaturen. Allereerst de initialen (?) LR. Dan twee signaturen, resp. 640 A16 en KF62-189. De laatste is de huidige signatuur van het exemplaar in het Allard Pierson Depot.